

Akhlāq-i zīstī

i.e., Bioethics Journal

2025; 15: e21

The Bioethics and Health
Law InstituteMedical Ethics and Law
Research CenterInternational Association
of Islamic Bioethics

Effectiveness of Moral Intelligence Training on Social Competence and Academic Performance in High School Students

Ameneh Zakeri¹, Samaneh Sadat Jafar Tabatabaei^{2*}
Toktam Sadat Jafar Tabatabaei², Fatemeh Shahabizadeh²

1. Department of Educational Psychology, Birjand Branch, Islamic Azad University, Birjand, Iran.

2. Department of Psychology, Birjand Branch, Islamic Azad University, Birjand, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Improving academic performance and the factors affecting it among students is one of the important goals of the educational system; therefore, the present study was conducted with the aim of determining the effectiveness of moral intelligence training on social competence and academic performance of secondary school students.

Methods: The present study was a semi-experimental pre-test-post-test study with a control group and a follow-up period. The statistical population included all female high school students in Tehran's third district in the academic year 2023-2024. Thirty of the eligible individuals were selected by convenience sampling and randomly assigned to two groups (15 experimental and 15 control groups). The data collection tools included Parandin's Social Competence Questionnaire (2006) and Dortaj's Academic Performance Questionnaire (2004). The moral intelligence training program was implemented in groups over 11 sessions on the experimental group; while the control group did not receive training. To analyze the data, SPSS software version 22 and the intergroup repeated measures analysis of variance test were used, while observing statistical assumptions.

Ethical Considerations: Verbal consent of the participants was obtained and they were assured about the confidentiality of the information.

Findings: The results showed that there was a difference between the average scores of social competence and academic performance of high school students in the post-test and follow-up stages compared to the pre-test stage, and these results remained stable until the follow-up stage ($P < 0.01$); Therefore, successful intelligence education improved the social competence and academic performance of high school students.

Conclusion: Based on the results, the moral intelligence educational method can be used as an effective and influential educational method in improving the psychological and academic status of students.

Keywords: Moral intelligence training; Social competence; Academic performance; Students

Corresponding Author: Samaneh Sadat Jafar Tabatabaei; **Email:** Tabatabae88@yahoo.com

Received: April 16, 2025; **Accepted:** June 7, 2025; **Published Online:**, October 20, 2025

Please cite this article as:

Zakeri A, Jafar Tabatabaei S S, Sadat Jafar Tabatabaei T, Shahabizadeh F. Effectiveness of Moral Intelligence Training on Social Competence and Academic Performance in High School Students. *Akhlāq-i zisti, i.e., Bioethics Journal*. 2025; 15: e21.

اثر بخشی آموزش هوش اخلاقی بر کفایت اجتماعی

و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه

آمنه ذاکری^۱، سمانه سادات جعفر طباطبایی^{۲*}، تکتتم سادات جعفر طباطبایی^۱، فاطمه شهبابی‌زاده^۲

۱. گروه روانشناسی تربیتی، واحد بیرجند، دانشگاه آزاد اسلامی، بیرجند، ایران.

۲. گروه روانشناسی، واحد بیرجند، دانشگاه آزاد اسلامی، بیرجند، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: بهبود عملکرد تحصیلی و عوامل مؤثر بر آن در بین فراگیران یکی از اهداف مهم نظام آموزشی است. لذا مطالعه حاضر با هدف تعیین اثربخشی آموزش هوش اخلاقی بر کفایت اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه انجام شد.

روش: پژوهش حاضر، نیمه آزمایشی از نوع پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه گواه به همراه دوره پیگیری بود. جامعه آماری شامل تمامی دانش‌آموزان دختر متوسطه اول منطقه سه شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بودند. از افراد واجد شرایط ۳۰ نفر به روش در دسترس انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه (۱۵ نفر آزمایش و ۱۵ نفر گروه گواه) جای داده شدند. ابزار گردآوری اطلاعات شامل پرسشنامه‌های کفایت اجتماعی پرندین (۱۳۸۵) و عملکرد تحصیلی در تاج (۱۳۸۳) بود. برنامه آموزشی هوش اخلاقی در طی ۱۱ جلسه به صورت گروهی، بر روی گروه آزمایش اجرا شد؛ در حالی که گروه گواه آموزشی دریافت نکردند. جهت تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ و آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر بین گروهی با رعایت پیش‌فرض‌های آماری استفاده شد.

ملاحظات اخلاقی: رضایت شفاهی مشارکت‌کنندگان اخذ و درباره محرمانه‌بودن اطلاعات به آن‌ها اطمینان خاطر داده شده بود.

یافته‌ها: نتایج نشان داد بین میانگین نمرات کفایت اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه در مراحل پس‌آزمون و پیگیری در مقایسه با مرحله پیش‌آزمون، تفاوت وجود داشت و این نتایج تا مرحله پیگیری پایدار مانده بود ($P < 0/01$)؛ بنابراین آموزش هوش اخلاقی موجب ارتقای کفایت اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه شد.

نتیجه‌گیری: براساس نتایج می‌توان از روش آموزشی هوش اخلاقی به‌عنوان یک روش آموزشی مؤثر و تأثیرگذار در بهبود وضعیت روانشناختی و تحصیلی دانش‌آموزان استفاده کرد.

واژگان کلیدی: آموزش هوش اخلاقی؛ کفایت اجتماعی؛ عملکرد تحصیلی؛ دانش‌آموزان

نویسنده مسئول: سمانه سادات جعفر طباطبایی؛ پست الکترونیک: Tabatabaee88@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۷؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۲۸

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Zakeri A, Jafar Tabatabaei S S, Sadat Jafar Tabatabaei T, Shahabizadeh F. Effectiveness of Moral Intelligence Training on Social Competence and Academic Performance in High School Students. *Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal*. 2025; 15: e21.

مقدمه

از اهداف مهم آموزش و پرورش، بهبود عملکرد تحصیلی است؛ امری که همواره مورد توجه متخصصان تعلیم و تربیت بوده است (۱). عملکرد تحصیلی شامل تمام فعالیت‌ها و تلاش‌هایی است که فرد برای کسب دانش و گذراندن مراحل مختلف آموزشی در مراکز آموزشی انجام می‌دهد (۲). عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان بیانگر میزان تلاش و جدیت آن‌ها در جهت رسیدن به اهداف تحصیلی و همچنین برخورداری از مهارت و خودکارآمدی لازم به منظور یادگیری بهتر و عملکرد مطلوب است. در واقع عملکرد تحصیلی یکی از مهم‌ترین ملاک‌ها و معیارها برای بررسی میزان یادگیری دانش‌آموز و چگونگی استفاده از مطالب آموخته شده است (۳). دانش‌آموزان با عملکرد تحصیلی بالاتر در ارتباطات بین فردی تحصیل و یافتن شغل در آینده موفق‌تر هستند، همچنین چنین دانش‌آموزی مورد پذیرش همسالان، معلمان و والدین قرار می‌گیرند و احساس حرمت خود، کفایت و لیاقت بیشتری می‌کنند. در مقابل فرد با عملکرد تحصیلی نامناسب و ضعیف به توانایی و کفایت خود شک می‌کند و احساس بی‌کفایتی، بی‌لیاقتی و کهنتری می‌کند و در تحصیل او اختلال ایجاد می‌شود (۴).

عملکرد تحصیلی فراگیران یکی از شاخص‌های مهم در ارزشیابی آموزشی است و وجود ویژگی‌هایی همچون کفایت اجتماعی از نگاه دانش‌آموزان در این بین نقش تعیین‌کننده‌ای دارند (۵). کفایت اجتماعی یک مفهوم قابل استفاده برای تنظیم و فراهم کردن انسجام ابعاد نسبتاً متمایز روابط دوستانه است که متشکل از گروهی از رفتارهای کلیدی براساس رشد افراد است (۶). کفایت اجتماعی توانایی مراقبت از خود، کمک‌رسانی و مراقبت و محافظت از دیگران است و دارای چهار بعد شامل مهارت‌های شناختی، مهارت‌های رفتاری، مهارت‌های هیجانی - عاطفی و مهارت‌های انگیزشی است (۷). کفایت اجتماعی در چگونگی گذر سالم فرد از کودکی به بزرگسالی نقش اساسی دارد و بدون داشتن کفایت‌های اجتماعی لازم فرد در عرصه‌هایی از کار، مهارت‌های زندگی

روزانه، زندگی مستقل و مشارکت در جامعه به دردمر می‌افتد (۸). کفایت اجتماعی پایه و اساسی برای گسترش طیفی از پیامدهای مطلوب از قبیل اعتماد به نفس، رفاه اجتماعی، کیفیت دوستی، مسئولیت‌پذیری جنسی، پذیرش توسط همسالان و شایستگی‌های کاری است (۹).

روش‌های آموزشی متنوع و درمان‌های بسیاری جهت کاهش مشکلات روانشناختی، افزایش کفایت اجتماعی و عملکرد تحصیلی مطلوب وجود دارد که یکی از این نوع درمان‌ها آموزش هوش اخلاقی است. هوش اخلاقی توانایی تشخیص و تمیز درست از نادرست است. کسی دارای هوش اخلاقی است که از باورهای اخلاقی راسخ و قوی و توانایی عمل کردن به آن‌ها برخوردار باشد، به گونه‌ای که فرد به شیوه‌ای صحیح و محترمانه رفتار کند (۱۰). هوش اخلاقی به این حقیقت مهم اشاره می‌کند که انسان به صورت ذاتی، اخلاقی یا غیر اخلاقی متولد نمی‌شود بلکه چگونه خوب بودن را یاد می‌گیرد. هوش اخلاقی دربرگیرنده چهار مؤلفه اصلی درستکاری، مسئولیت‌پذیری، بخشش و دلسوزی است و چند زیرمجموعه شایستگی شامل انسجام، صداقت، شجاعت، رازداری، انجام تعهدات فردی، خودکنترلی، کمک به دیگران و درک نیازهای روحی خود را دربر دارد (۱۱). هوش اخلاقی چارچوبی برای عملکرد صحیح انسان‌ها فراهم آورده و به‌عنوان یک عامل پیش‌بینی‌کننده رفتار محسوب می‌شود، لذا افرادی که هوش اخلاقی بالایی دارند گرمی و صمیمیت بیشتری نسبت به دیگران نشان می‌دهند، با دوستانشان مهربان‌اند و به نیازهای آن‌ها حساس‌تر هستند (۱۲). در مطالعات تأثیر آموزش هوش اخلاقی بر عملکرد اجتماعی کودکان (۱۳)، مسئولیت‌پذیری اجتماعی کودکان (۱۴)، رشد اجتماعی دانش‌آموزان (۱۵)، رفتارهای یادگیری دانش‌آموزان (۱۶)، سازگاری تحصیلی دانش‌آموزان (۱۷)، امید تحصیلی و پیوند با مدرسه دانش‌آموزان (۱۸) تأیید شده است.

عملکرد تحصیلی از جمله مسائلی است که برای مدیران آموزشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است اینک چه عواملی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد یا سهم و

پرسش‌نامه کفایت اجتماعی: این پرسش‌نامه ۴۷ سؤالی توسط پرندین (۱۳۸۵) ساخته شده که چهار بعد مهارت رفتاری، مهارت شناختی، مهارت‌های هیجانی و آمایه‌های انگیزشی را بر روی طیف لیکرت هفت گزینه‌ای از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۷) می‌سنجد. دامنه نمرات بین ۳۲۹-۴۷ است و نمرات بالاتر نشان‌دهنده میزان شایستگی اجتماعی بیشتر است. در پژوهش پرندین (۱۳۸۵) روایی این پرسش‌نامه به روش تحلیل عاملی تأییدی بررسی که چهار عامل رفتاری، انگیزشی شناختی و هیجانی تأیید شدند که در مجموع ۶۱ درصد از واریانس را تبیین کردند؛ همچنین پایایی بازآزمایی بافاصله یک ماه را ۰/۷۰ و ضریب همسانی به روش آلفای کرونباخ را ۰/۸۸ گزارش کردند (۲۱). در مطالعه صفری روایی محتوایی توسط اساتید روانشناسی تأیید که مقدار آن برای همه گویه‌ها بالاتر از ۰/۶۰ به دست آمد و حاکی از روایی محتوایی مطلوب گویه‌ها بود؛ همچنین پایایی پرسش‌نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷ به دست آمد (۲۲). در پژوهش حاضر پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۹ به دست آمد.

پرسش‌نامه عملکرد تحصیلی: این پرسش‌نامه ۴۸ سؤالی توسط درتاج (۱۳۸۳) طراحی شده است که بر روی طیف بسیار مخالفم، نمره یک و بسیار موافقم، نمره پنج نمره‌گذاری می‌شود و پنج مؤلفه خودکارآمدپنداری (سؤالات ۱، ۲، ۳، ۴، ۱۲، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۶، ۳۷، ۴۰، ۴۲، ۴۶، ۴۷، ۴۸) که به صورت مستقیم نمره‌گذاری می‌شوند و سؤال ۹ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شود، تأثیرات هیجانی (سؤالات ۸، ۲۰، ۲۱، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰) که به صورت مستقیم نمره‌گذاری می‌شود و سؤالات ۳۱، ۳۲، ۳۵، ۳۶ که به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند، برنامه‌ریزی (سؤالات ۴۶، ۴۵، ۴۱، ۵) و سؤال ۲۶ که به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شود، فقدان کنترل پیامد (سؤالات ۸، ۳۸، ۳۹) که به صورت مستقیم نمره‌گذاری می‌شود، انگیزش (سؤالات ۲۴، ۲۳، ۲۲، ۲۱) که همگی به صورت مستقیم نمره‌گذاری می‌شوند و سؤال ۴۳ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شود.

مشارکت هر عامل چه اندازه است همواره از حیثه‌های مورد علاقه پژوهشگران و روانشناسان تربیتی بوده است (۱۹). بنابراین بررسی عوامل و راهکارهای مؤثر بر عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان ضروری است و انجام این پژوهش می‌تواند گامی مؤثر در مسیر انجام پژوهش‌های بیشتر در این زمینه باشد. از طرفی مرور پیشینه پژوهش نشان داد در زمینه اثر آموزش هوش اخلاقی بر متغیرهای مورد مطالعه در جامعه دانش‌آموزی مطالعه‌ای به صورت مستقیم انجام نشده و در این زمینه خلأ پژوهشی احساس می‌شود، بنابراین هدف از پژوهش حاضر تعیین اثربخشی آموزش هوش اخلاقی بر کفایت اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه بوده و به دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا آموزش هوش اخلاقی بر کفایت اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه تأثیرگذار است؟

روش

پژوهش حاضر، نیمه آزمایشی از نوع پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه گواه به همراه دوره پیگیری بود. جامعه آماری شامل تمامی دانش‌آموزان دختر متوسطه اول منطقه سه شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بودند. از آنجایی که متخصصان برای طرح‌های تجربی حداقل حجم نمونه را ۱۵ نفر پیشنهاد داده و آن را کافی می‌دانند (۲۰)، از افراد واجد شرایط ۳۰ نفر به روش در دسترس انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه (۱۵ نفر آزمایش و ۱۵ نفر گروه گواه) جای داده شدند. ملاک‌های ورود شامل داشتن سلامت روانی - جسمی براساس پرونده سلامت، تمایل به همکاری، قرار داشتن در مقطع متوسطه اول، عدم سابقه شرکت در جلسات درمان روانشناختی دیگری به‌طور هم‌زمان بود. ملاک‌های خروج شامل عدم تمایل به همکاری در جلسات آموزش، غیبت بیش از دو جلسه در جلسات آموزش و تکمیل ناقص پرسش‌نامه بود. ابزار گردآوری اطلاعات شامل پرسش‌نامه‌های زیر بودند:

شرح داده شد و پیش‌آزمون در جلسه اول در محل مرکز سالن اجتماعات آموزشگاه بر روی افراد اجرا گردید. گروه مداخله در ۱۱ جلسه حضوری ۶۰ دقیقه‌ای در مدت سه ماه به صورت گروهی تحت مداخله قرار گرفت و گروه گواه آموزشی را دریافت ننمودند. مداخله توسط محقق که متخصص روانشناسی است، زیر نظر اساتید انجام شد. پس از خاتمه جلسات درمانی، پس‌آزمون در جلسه آخر درمان برای هر دو گروه اجرا شد. دوره پیگیری دو ماه بعد از پایان جلسات آموزشی و پس‌آزمون توسط محقق در یک جلسه برگزار شد. یک ماه پس از پایان دوره پیگیری، به منظور رعایت اصول اخلاقی، دو جلسه درمانی هم برای گروه گواه در مدت یک هفته انجام شد. شرح مختصر جلسات آموزش مطابق جدول ۱ است.

دامنه نمرات بین ۲۴۰-۴۸ قرار دارد و نمرات بالاتر نشان‌دهنده عملکرد تحصیلی بیشتر است. در پژوهش در تاج (۱۳۸۳)، روایی محتوا با استفاده از جدول محتوا و هدف و نظر اساتید مورد تأیید قرار گرفت؛ و روایی سازه با روش تحلیل عاملی تأیید شد و پایایی به روش ضریب آلفای کرونباخ برای ابعاد خودکارآمدی، برنامه‌ریزی، تأثیرات هیجانی، فقدان کنترل پیامد و انگیزش به ترتیب برابر با ۰/۹۲، ۰/۷۳، ۰/۹۳، ۰/۶۴ و ۰/۷۳ و برای نمره کل مقیاس ۰/۷۴ محاسبه شد (۲۳). در مطالعه کریمی و فرح‌بخش، روایی محتوایی تأیید و پایایی کل پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۴ گزارش شد (۲۴). در پژوهش حاضر پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۶ به دست آمد.

پس از تخصیص گروه‌ها و قرار گرفتن افراد نمونه در گروه مداخله و گواه و توضیحات مقدماتی درباره پرسشنامه‌ها و هدف از اجرای آزمون، نحوه پاسخگویی آزمودنی‌ها به آزمون‌ها

جدول ۱. شرح مختصر جلسات آموزش هوش اخلاقی

جلسه	عنوان	شرح مختصر
۱	معارفه	مشخص کردن هدف گروه و معرفی برنامه آموزشی پیش رو، بررسی قوانین گروه
۲	احترام	ضرورت احترام به والدین و بزرگ‌ترها، بحث در مورد پیامدهای احترام به والدین و بزرگ‌ترها، توصیف جملات و کلمات احترام‌آمیز
۳	مهربانی	پیامدهای مثبت رفتارهای مهربانانه و پیامدهای منفی رفتارهای غیر مهربانانه بررسی افکاری که منجر به نامهربانی با همکلاسی می‌شوند
۴	همدلی	آشنایی با تعریف همدلی، اهمیت و ضرورت همدلی و تأثیر آن بر روابط بین فردی، بیان مصادیق همدلی در رابطه، ارزیابی و تغییر شیوه‌های حاکی از عدم همدلی
۵	وجدان	ارائه تعریف اهمیت و ضرورت مسئولیت‌پذیری و تأثیر آن بر روابط بین فردی، آشنایی با مصادیق مسئولیت‌پذیری در زندگی، آشنایی با پیامدهای عدم مسئولیت‌پذیری
۶	خویش‌داری	آشنایی با تعریف اهمیت و ضرورت خویش‌داری و تأثیر آن بر روابط، آشنایی با مصادیق خویش‌داری در زندگی، توضیح و شناسایی رفتارهای خویش‌مدارانه
۷	انصاف	آشنایی با تعریف اهمیت و ضرورت فضیلت انصاف در زندگی و تأثیرات آن، معرفی مصادیق انصاف در زندگی و روش‌های ایجاد و تقویت آن
۸	بردباری	آشنایی با تعریف، اهمیت و ضرورت و تأثیر فضیلت بردباری در روابط، بیان مصادیق بردباری
۹	صداقت/ درستکاری	تعریف درستکاری و اهمیت آن در رفتارهای فرد، بیان مصادیق راستگویی و دروغ‌گویی پرهیز از دروغ‌گویی و پیامدهای منفی آن
۱۰	بخشش	تعریف مصادیق، بخشش، بررسی پیامدهای مثبت بخشش، بررسی نقش بخشش در جلوگیری از تشدید مشکلات و هنگام موقعیت برتر و احساس برتری هنگام بخشش
۱۱	جمع‌بندی	تشخیص موارد به‌کارگیری هوش اخلاقی، روش‌های ایجاد و تقویت فضیلت‌های نامبرده، تقدیر و تشکر از دانش‌آموزان، مرور کلیه جلسات به همراه تبادل نظر و بحث گروهی

در این پژوهش تمامی اصول اخلاقی مرتبط از جمله محرمانه بودن پرسشنامه‌ها، رضایت آگاهانه و اختیار خروج از پژوهش رعایت شده است. جهت تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ و آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر بین گروهی با رعایت پیش‌فرض‌های آماری استفاده شد.

یافته‌ها

در جدول ۲ آمار توصیفی مربوط به میانگین و انحراف معیار نمرات عملکرد تحصیلی و کفایت اجتماعی به تفکیک برای

جدول ۲. توصیف آماری نمرات عملکرد تحصیلی و کفایت اجتماعی به تفکیک گروه

گروه	متغیر	پیش‌آزمون		پس‌آزمون	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
گواه	عملکرد تحصیلی	۹۵/۸۰	۸/۸۹۰	۹۶/۴۶	۸/۱۴۵
	کفایت اجتماعی	۱۲۲/۱۸	۶/۹۸۰	۱۲۳/۰۷	۶/۸۹۶
آزمایش	عملکرد تحصیلی	۹۷/۷۳	۸/۴۲۲	۱۰۶/۱۳	۸/۵۶۸
	کفایت اجتماعی	۱۲۳/۷۷	۸/۰۹۶	۱۳۲/۹۰	۹/۸۶۷

کل از آزمون کرویت ماچلی استفاده شد. اگر معناداری در آزمون کرویت ماچلی بالاتر از ۰/۰۵ باشد به‌طور معمول از آزمون فرض کرویت و در صورت عدم تأیید از آزمون محافظه‌کارانه گرینهاوس-گیسر برای تحلیل واریانس اندازه‌های تکراری استفاده می‌شود. در این پژوهش نتایج آزمون ماچلی برای همه متغیرهای پژوهش برقرار بود ($p > 0.05$). نتایج آزمون تحلیل واریانس اندازه‌های تکراری برای مقایسه دو گروه در متغیر عملکرد تحصیلی در سه مرحله پیش‌آزمون - پس‌آزمون و پیگیری در جدول ۳ گزارش شده است.

به منظور بررسی اثربخشی آموزش هوش اخلاقی بر عملکرد تحصیلی و کفایت اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه، از آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر بین‌گروهی استفاده شد. قبل از اجرای آزمون تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر بین‌گروهی، پیش‌فرض نرمال بودن داده‌ها با آزمون شاپیرو وایک انجام شد. این پیش‌فرض حاکی از آن است که تفاوت مشاهده شده بین توزیع نمرات گروه نمونه و توزیع نرمال در جامعه برابر با صفر است. همچنین به منظور بررسی پیش‌فرض یکنواختی کوواریانس‌ها یا برابری کوواریانس‌ها با کوواریانس

جدول ۳. نتایج آزمون تحلیل واریانس اندازه‌های تکراری جهت بررسی تفاوت گروه‌ها در متغیرهای عملکرد تحصیلی و کفایت اجتماعی

متغیر	منع تغییر	مجموع مجذورات	df	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	میزان تأثیر
عملکرد تحصیلی	مراحل	355.760	۱/۳۹۹	۲۵۴/۲۷۲	۱۹/۰۴۰	۰/۰۰۱	۰/۴۰۵
	گروه‌ها	1064.336	۱	۱۰۶۴/۳۳۶	۵/۳۰۹	۰/۰۲۹	۰/۱۵۹
کفایت اجتماعی	مراحل * گروه	276.603	۱/۳۹۹	۱۹۷/۶۹۶	۱۴/۸۰۴	۰/۰۰۱	۰/۳۴۶
	مراحل	447.191	۱/۴۹۶	۲۹۸/۸۸۳	۱۱/۹۰۵	۰/۰۰۱	۰/۲۹۸
	گروه‌ها	1091.328	۱	۱۰۹۱/۳۲۸	۵/۹۰۶	۰/۰۲۲	۰/۱۷۴
	مراحل * گروه	325.054	۱/۴۹۶	۲۱۷/۲۵۲	۸/۶۵۳	۰/۰۰۲	۰/۲۳۶

($P < 0.01$) در سه مرحله از پژوهش معنادار است. نتایج نشان می‌دهد که به ترتیب نزدیک به ۱۵/۹ و ۱۷/۴ درصد از

براساس یافته‌های به دست آمده در جدول ۲ تفاوت بین نمرات متغیرهای عملکرد تحصیلی ($P < 0.01$) و کفایت اجتماعی

تفاوت‌های فردی در متغیرهای عملکرد تحصیلی و کفایت اجتماعی به تفاوت بین دو گروه مربوط است. علاوه بر این تعامل بین مراحل پژوهش و عضویت گروهی نیز در همه متغیرهای پژوهش معنادار است ($P < 0/01$)؛ به عبارت دیگر تفاوت بین نمرات هر دو متغیر پژوهش در سه مرحله از پژوهش در دو گروه معنادار است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت آموزش

تفاوت‌های فردی در متغیرهای عملکرد تحصیلی و کفایت اجتماعی به تفاوت بین دو گروه مربوط است. علاوه بر این تعامل بین مراحل پژوهش و عضویت گروهی نیز در همه متغیرهای پژوهش معنادار است ($P < 0/01$)؛ به عبارت دیگر تفاوت بین نمرات هر دو متغیر پژوهش در سه مرحله از پژوهش در دو گروه معنادار است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت آموزش

جدول ۴. مقایسه زوجی میانگین گروه‌های گواه و آزمایش در سه مرحله پژوهش در متغیر عملکرد تحصیلی و کفایت اجتماعی

گروه	متغیر وابسته	مرحله	اختلاف میانگین	خطای استاندارد	سطح معناداری
گواه	عملکرد تحصیلی	پیش‌آزمون - پس‌آزمون	-۰/۶۶۰	۱/۲۴۱	۱
		پیش‌آزمون - پیگیری	-۰/۲۶۷	۱/۳۲۶	۱
		پس‌آزمون - پیگیری	۰/۳۹۳	۰/۶۶۳	۱
	کفایت اجتماعی	پیش‌آزمون - پس‌آزمون	-۰/۸۸۶	۱/۴۶۶	۱
		پیش‌آزمون - پیگیری	-۰/۴۵۳	۱/۹۷۵	۱
		پس‌آزمون - پیگیری	۰/۴۳۳	۱/۲۰۹	۱
آزمایش	عملکرد تحصیلی	پیش‌آزمون - پس‌آزمون	-۸/۴۰۰	۱/۲۴۱	۰/۰۰۱
		پیش‌آزمون - پیگیری	-۷/۳۶۰	۱/۳۲۶	۰/۰۰۱
		پس‌آزمون - پیگیری	۱/۰۴۰	۰/۶۶۳	۰/۳۸۳
	کفایت اجتماعی	پیش‌آزمون - پس‌آزمون	-۹/۱۲۷	۱/۴۶۶	۰/۰۰۱
		پیش‌آزمون - پیگیری	-۸/۳۲۷	۱/۹۷۵	۰/۰۰۱
		پس‌آزمون - پیگیری	۰/۸۰۰	۱/۲۰۹	۱

بحث

نتایج مقایسه‌های زوجی تفاوت میانگین‌ها در سه مرحله آزمون در جدول ۴ نشان می‌دهد که در گروه آموزش هوش اخلاقی تفاوت بین میانگین نمرات مرحله پیش‌آزمون با مراحل پس‌آزمون و پیگیری معنی‌دار می‌باشد ($P < 0/01$). با مقایسه میانگین نمرات در سه مرحله مشاهده می‌شود که میانگین نمرات عملکرد تحصیلی و کفایت اجتماعی در مراحل پس‌آزمون و پیگیری نسبت به مرحله پیش‌آزمون به‌طور معنی‌داری افزایش یافته است. تفاوت بین نمرات مرحله پس‌آزمون با نمرات مرحله پیگیری معنی‌دار نیست ($P > 0/05$) که نشان‌دهنده ثبات اثرات درمان با گذشت زمان می‌باشد. در گروه گواه نیز تفاوت بین نمرات مرحله پیش‌آزمون با مراحل پس‌آزمون و پیگیری و همچنین تفاوت بین نمرات مرحله پس‌آزمون با نمرات پیگیری معنی‌دار نیست ($P > 0/05$). بر این اساس نتیجه گرفته می‌شود آموزش هوش اخلاقی بر عملکرد تحصیلی و کفایت اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه مؤثر بوده است.

بهبود عملکرد تحصیلی و عوامل مؤثر بر آن در بین فراگیران یکی از اهداف مهم نظام آموزشی است، لذا مطالعه حاضر با هدف تعیین اثربخشی آموزش هوش اخلاقی بر کفایت اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه انجام شد. نتایج نشان داد با کنترل اثر پیش‌آزمون تفاوت معناداری بین پس‌آزمون گروه آزمایش و گواه در کفایت اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه بود و نتایج در دوره پیگیری تداوم داشت، بنابراین آموزش هوش اخلاقی بر بهبود کفایت اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه مؤثر بوده است. با بررسی پژوهش‌های انجام‌شده ملاحظه گردید که برنامه آموزش هوش اخلاقی در هیچ پژوهشی بر روی دانش‌آموزان انجام نگردیده است و اثر آن بر روی کفایت اجتماعی در این پژوهش برای اولین بار بررسی شده است؛ اما با نتایج مرتبط در این زمینه همسو است، به‌عنوان مثال یافته‌های مطالعه جلائی و همکاران

(۱۴)، نشان داد بازی مبتنی بر هوش اخلاقی بر وجدان، خویشتن‌داری و مسئولیت‌پذیری اجتماعی کودکان بااستعداد دبستانی مؤثر بود. پژوهش رضاپور و همکاران (۱۳)، نشان داد آموزش هوش اخلاقی به کودکان می‌تواند یک روش مداخله‌ای مناسب جهت ارتقای عملکرد رفتاری و روابط اجتماعی آن‌ها باشد. نتایج پژوهش احمدی و همکاران (۱۵)، نشان داد آموزش هوش اخلاقی در افزایش رشد اجتماعی و سلامت روانشناختی دانش‌آموزان اثربخش بوده و می‌تواند قابل‌کاربست توسط روانشناسان و مشاوران مدارس باشد. در تبیین یافته فوق می‌توان گفت در آموزش هوش اخلاقی فضایی مانند انصاف، احترام، مهربانی، همدلی، خویشتن‌داری، مسئولیت‌پذیری، صداقت، گذشت و صداقت مطرح می‌شود و کودکان با ضرورت این مهارت‌ها در ارتباط با دیگران آشنا می‌شوند. روابط اجتماعی و تحصیلی آنان به‌طور چشمگیری افزایش می‌یابد، مثلاً کسی که در روابط با دیگران مهربان، با ملاحظه و مسئولیت‌پذیر است و در روابط بین فردی خود انصاف و صداقت را رعایت می‌کند، در نتیجه او فردی مطلوب در اجتماع خواهد بود. برای دوستی و برقراری رابطه، افراد زیادی دور او جمع می‌شوند (۲۵)، همچنین عدم قضاوت و ارزشیابی بیرونی در روابط دانش‌آموزان باعث می‌شود که آن‌ها عملکرد خود را براساس معیارهای درونی ارزیابی کنند که این امر باعث افزایش احساس شایستگی آن‌ها می‌شود (۲۶). در تبیینی دیگر می‌توان گفت هوش اخلاقی از راه افزایش فضای همکاری در روابط و انتظارات، مسئولیت‌پذیری، تعهد و توانمندی‌های افراد در زمینه‌های اخلاقی و ایجاد توقع در رفتارهای اخلاقی در میان دانش‌آموزان علاوه بر بهبود رفتارها مقدمه‌ای برای پیدایش روابط سالم و بانشاط در نتیجه افزایش کفایت اجتماعی را فراهم می‌کند.

نتایج نشان داد که با کنترل اثر پیش‌آزمون بین میانگین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه دو در دو گروه آزمایش و گواه تفاوت معناداری در پس‌آزمون وجود دارد و نتایج در دوره پیگیری تداوم داشت؛ بنابراین آموزش هوش اخلاقی در ارتقای عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه مؤثر بوده است.

یافته به دست آمده همسو با نتایج مطالعات پیشین در این زمینه است، به‌عنوان مثال مطالعه رضاپور و شاهدی (۱۶)، نشان داد آموزش هوش اخلاقی با ارتقاء روابط بین فردی، اجتماع‌پذیری و فعالیت دانش‌آموزان، موجب بهبود در حالت‌های خلقی و رفتارهای یادگیری آن‌ها می‌شود (۱۶). نتایج مطالعه قدم‌پور و همکاران (۱۷)، نشان داد که آموزش هوش اخلاقی به شیوه قصه‌گویی می‌تواند موجب بهبود سازگاری تحصیلی، اجتماعی و هیجانی دانش‌آموزان شود. پژوهش دهقانی و همکاران (۱۸)، نشان داد آموزش هوش اخلاقی در افزایش امید تحصیلی و پیوند با مدرسه دانش‌آموزان مؤثر بود. دانش‌آموزانی که در معرض آموزش هوش اخلاقی قرار گیرند در تصمیم‌گیری‌های خود به دنبال رعایت اخلاق هستند. از طرفی رعایت اخلاق در تصمیم‌گیری، موجب تسریع در دستیابی به اهداف می‌شود. دانش‌آموزانی که موفقیتی در دستیابی به اهداف کسب نمایند احساس امید بیشتری کرده و این حس علاوه بر سایر جهات زندگی در زمینه تحصیلی دانش‌آموزان نیز ظهور و بروز می‌یابد. به عبارتی آموزش هوش اخلاقی به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا بتوانند با رویدادهای زندگی و تحصیلی سازگار شوند و در روابط بین فردی از گفت‌وگوی دوجانبه و روابط صمیمانه و گرم با افراد خانواده لذت ببرند؛ همچنین با نگرش مثبت و احساس رضایت از خود، خوش‌بینی به آینده و برنامه‌ریزی برای آینده به هدفمندی در زندگی اهمیت دهند و در برابر مشکلات زندگی به‌عنوان فرآیند مداوم یادگیری تغییر و رشد با تاب‌آوری زیاد عملکرد مثبت و مطلوب داشته باشند (۲۷). در تبیینی دیگر می‌توان گفت که هوش اخلاقی نوعی مکانیسم خودکنترلی در امور درسی فراهم می‌آورد که به واسطه آن دانش‌آموزان بدون نظارت مستقیم و غیر مستقیم از بیرون وظیفه یا کار خود را که همان عملکرد تحصیلی است به‌طور کامل انجام می‌دهند، همچنین می‌توان اشاره کرد که دانش‌آموزان توانمند به هوش اخلاقی خود را مسئول اعمال خود می‌دانند همین عامل هم به نوبه خود باعث می‌شود که این افراد در رسیدن به اهداف خود پشتکار، انگیزش و

سخت‌کوشی بیشتری را از خود نشان دهند و در نتیجه عملکرد تحصیلی بهتری داشته باشند.

در انجام پژوهش حاضر محدودیت‌هایی وجود داشت؛ انتخاب نمونه از دانش‌آموزان دختر متوسطه اول منطقه سه تهران ایجاب می‌کند که در تعمیم یافته‌ها جانب احتیاط را در نظر داشت. محدود بودن ابزار جمع‌آوری داده به پرسشنامه و عدم استفاده از سایر ابزار اندازه‌گیری از دیگر محدودیت‌ها و مشکلات این پژوهش است؛ چرا که این احتمال وجود دارد که در پاسخ دانش‌آموزان سوگیری وجود داشته باشد. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های مشابه در دیگر شهرها، گروه‌های جنسی و در فواصل سنی و مقاطع تحصیلی مختلف اجرا شود تا نتایج پژوهش‌های انجام‌شده با هم قابل مقایسه باشد و بتوان به رفع محدودیت این پژوهش کمک کرد. پیشنهاد می‌شود برای تعمیم یادگیری در دروس مختلف و بهبود کفایت اجتماعی دانش‌آموزان علاوه بر روش‌های مرسوم کلاسی، در قالب بسته‌های آموزشی هوش اخلاقی به صورت کارگاهی آموزش داده شود. همچنین پیشنهاد می‌شود بسته هوش اخلاقی در محتوای کتاب تفکر و سبک زندگی گنجانده شود و ضمن توجه به توانمندسازی و بالندگی معلمان در این خصوص، به دانش‌آموزان آموزش‌های لازم داده شود. در نهایت سازمان آموزش و پرورش (متوسطه) که متولی برنامه‌ریزی آموزش و نظارت بر روند یادگیری و آموزش دانش‌آموزان متوسطه است، می‌تواند از نتایج این‌گونه تحقیقات برای بهبود مشکلات تحصیلی و روانشناختی دانش‌آموزان استفاده کند.

نتیجه‌گیری

نتایج نشان داد آموزش هوش اخلاقی موجب ارتقای کفایت اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه می‌شود. لذا براساس نتایج این مطالعه، می‌توان از روش آموزشی هوش اخلاقی به‌عنوان یک روش آموزشی مؤثر در بهبود وضعیت روانشناختی و تحصیلی دانش‌آموزان استفاده کرد.

مشارکت نویسندگان

آمنه ذاکری: جمع‌آوری داده‌ها و نگارش متن.
سمانه سادات جعفر طباطبایی: طراحی ایده، تجزیه و تحلیل داده‌ها و بازنگری در متن.
تکتم سادات جعفر طباطبایی: نظارت بر انجام تحقیق و اصلاح و بازبینی مقاله.
فاطمه شهابی‌زاده: نظارت بر انجام تحقیق و اصلاح و بازبینی مقاله.
نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تشکر و قدردانی

بدین‌وسیله از تمامی دانش‌آموزان دختر متوسطه اول منطقه سه شهر تهران و کادر اجرایی آموزشگاه‌ها که در این پژوهش همکاری داشته‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

اطلاعات جامع در رابطه با دلایل تحقیق، نتایج، حفظ محرمانگی و نحوه انجام تحقیق به افراد داده شد و رضایت آگاهانه از شرکت‌کنندگان اخذ گردید.

بیانیه هوش مصنوعی

نویسندگان اعلام می‌دارند که در فرایند تحقیق، نگارش و ویرایش این مقاله، از هیچ‌گونه ابزار هوش مصنوعی استفاده نشده است.

References

- Hesampour F, Rezaei AM. The Role of Academic Motivation, Academic Emotions, and Moral Intelligence in Predicting Students' Academic Performance. *Quarterly Journal of Child Mental Health*. 2024; 10(4): 63-78. [Persian]
- Moghadam S. Investigating the relationship between academic self-efficacy and emotional creativity with academic performance. *Novel Explorations in Computational Science and Behavioral Management*. 2024; 1(2): 117-124. [Persian]
- Kolo AG, Jaafar W, Ahmad NB. Relationship between academic self-efficacy believed of college students and academic performance. *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*. 2017; 22(1): 75-80.
- Dunn TJ, Kennedy M. Technology Enhanced Learning in higher education; motivations, engagement and academic achievement. *Computers & Education*. 2019; 137: 104-13.
- Khatibi M, Kiani G, Entesar Foumani G, Ahmadi MS. Anticipating Students, Academic Advancement According to Social Competence, Mediating Role Academic Meaning. *Journal of Nursing Education*. 2021; 10(1): 25-34. [Persian]
- Renk K, Phares V. Cross-informant ratings of social competence in children and adolescents. *Clinical psychology review*. 2004; 24(2): 239-54.
- Devine RT, Apperly IA. Willing and able? Theory of mind, social motivation, and social competence in middle childhood and early adolescence. *Developmental Science*. 2022; 25(1): e13137.
- Milligan K, Sibalis A, Morgan A, Phillips M. Social competence: Consideration of behavioral, cognitive, and emotional factors. *Handbook of social behavior and skills in children*. 2017: 63-82.
- Cheung CK, Lee TY. Improving social competence through character education. *Evaluation and program planning*. 2010; 33(3): 255-263.
- Rahimi Kolour H, Kazemzadeh R, Najafipour Tabestanagh A. The Effect of Moral Intelligence on Hospital Risk Management and Job Satisfaction (Case Study: Tabriz Hospitals). *Fašlnāmah-i akhlāq-i pizishkī-ie, Quarterly Journal of Medical Ethics*. 2020; 14(45): 1-15. [Persian]
- Kargar F, Fartash S, Fameti N. The effectiveness of moral intelligence training program in moral emotion and responsibility of secondary elementary students in Tehran. *Journal of School Psychology*. 2023; 12(4): 125-137. [Persian]
- Gini G, Pozzoli T, Hymel S. Moral disengagement among children and youth: A meta-analytic review of links to aggressive behavior. *Aggressive behavior*. 2014; 40(1): 56-68.
- Rezapour M, Kheradmand T, Shahedi S. Effectiveness of Moral Intelligence on Social Performance and Behavioral Problems. *Journal of Ethics in Science and Technology*. 2018; 12(4): 48-59. [Persian]
- Jalaei M, CheraghMollaei L, Khodabakhsh Pirkalani R. The effect of play based on moral intelligence on conscience, self-control and social responsibility of elementary school children. *Educational Psychology*. 2019; 15(54):59-89. [Persian]
- Ahmadi S, Azizi Z, Elahi M, Rasoolvand N. The Effectiveness of Teaching Moral Intelligence on the Social Development and Psychological Health of Students. *Akhlāq-i zīstī ie, Bioethics Journal*. 2024; 13(38): 1-11. [Persian]
- Rezapour Mirsaleh Y, Shahedi S. The Effect of Moral Intelligence Teaching based on storytelling method on Temperament and Learning behaviors of Elementary Girl Students. *Applied Psychology*. 2017; 11(3): 175-194. [Persian]
- Ghadampour E, Heidaryani L, Kalantar J, Nasiri Hanis G. The effect of teaching ethical intelligence in storytelling on academic, social, and emotional adjustment of students. *Research in Teaching*. 2020; 8(2): 54-37. [Persian]
- Dehghani M, Fallahi Z, Sharifi S, Ajiramkani I. The Effectiveness of Moral Intelligence Training on Academic Hope and Connection with School in Students. *Akhlāq-i zīstī ie, Bioethics Journal*. 2025; 14(39): 1-11. [Persian]
- Wu Y, Zhang F. The health cost of attending higher-achievement schools: Peer effects on adolescents' academic performance and mental health. *The Frontier of Education Reform and Development in China: Articles from Educational Research: Springer*; 2023. p. 211-240.
- Gall MD, Borg WR, Gall JP. *Educational research: An introduction*: Longman Publishing; 1996.
- Parandin S. *Construction and normalization of social competence in teenagers of Tehran city*. Tehran: Allameh Tabatabai University; 2006. [Persian]

22. Safari M, Rezakhani S, Dokaneifard F. The mediating role of interpersonal forgiveness in the relationship between students' differentiation and social competence. *Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal (RRJ)*. 2022; 11(3): 59-68. [Persian]
23. Dortaje F. The check effect of mental simulations process and products on improving academic performance of students, structure and validate performance academic test. Tehran: Tarbiat Modares univ.; 2004. [Persian]
24. Karimi M, Farahbakhsh K. Relationship between affective self-regulation and study skills with educational performance of students of Isfahan University of Medical Science. *Iranian Journal of Medical Education*. 2012; 11(9): 1149-1161. [Persian]
25. Rezapor Mirsaleh Y, Kheradmand T, Shahedi S. Effectiveness of Moral Intelligence on Social Performance and Behavioral Problems. *Ethics in Science and Technology* 2018; 12 (4): 48-59. [Persian]
26. Pakzad MA, Hellatabadi Farahani ME, Ghafouri S, Khosravitanak M. Social Development of Students: The Predictive Role of Moral Intelligence and School Culture. *Akhlāq-i zīstī*. 2022; 12(37): 1-11. [Persian]
27. Gharehdaghitanoorlouei M, Fakhrabadi S, Pourdel M. Determining the Effectiveness of Moral Intelligence Skills Training on Empathy and Social Wellbeing of Bullying Students. *Middle Eastern Journal of Disability Studies*. 2023; 13(0): 70-79. [Persian]